

Kapitola 6

Visegrádská spolupráce, Polsko, Slovensko a Rakousko v české zahraniční politice

Michal Kořan

VISEGRÁDSKÁ SPOLUPRÁCE, POLSKO, SLOVENSKO A RAKOUSKO V ČESKÉ ZAHRANIČNÍ POLITICE: VÝCHODISKA A POLITICKÝ KONTEXT

Střední Evropa nabyla v české politické diskusi v roce 2014 postavení, jakému se netěšila přinejmenším od poloviny devadesátých let. V první polovině roku 2014, po nástupu nové vlády premiéra Bohuslava Sobotky a následných náznačích koncepčních posunů, byla nejprve rozvířena dosud nevídaná vnitropolitická a mediální diskuse o patřičném vztahu ČR vůči střeoevropským partnerům. Zahraničněpolitická část vládního prohlášení nové vlády se věnovala střední Evropě v obdobných rámcích jako vlády bezprostředně předchozí, z programového prohlášení nicméně vysvítala snaha více se věnovat Rakousku. Zároveň ze strany nového vedení Černínské paláce zaznívaly teze o potřebě částečně reformulovat regionální spolupráci obecně, o příklonu k „jižnímu“ vektoru střední Evropy, což se podobalo myšlence, jíž již v minulosti prosazoval prezident Miloš Zeman. Částečně i proto, že tyto ideje procházely veřejným prostorem bez podrobnějšího představení toho, jak by měly vypadat v praxi, vyvolávaly nezřídka rozpačitou reakci. S postupem času pak, vděčíc narůstající geopolitické krizi na východním pomezí Evropy a vnitropolitickému vývoji zejména v Maďarsku, získávala střední Evropa postupně stále více pozornosti i v širším zahraničí.

Pro rok 2014 tak částečně pozbyla pravdivost teze, platná po mnoho předchozích let, která byla shrnuta v loňském vydání této kapitoly: *„Neexistuje téměř žádná politická diskuse o prostoru střední Evropy a jejím potenciálu či přínosu pro naši zahraniční politiku – česká střeoevropská politika je realizována v jakémisi modu exekutivního ‚autopilota‘, kdy nové myšlenky a iniciativy vznikají na exekutivní – re-*

zortní – úrovni, bez přesahu na úroveň politickou.“¹ V roce 2014 se o střední Evropě horečně debatovalo v médiích a na odborných fórech – a to i politickými představiteli. V listopadu na zasedání Zahraničního výboru PS proběhla diskuse s tehdejší náměstkem ministra zahraničních věcí Petrem Drulákem o zahraničněpolitických prioritách. Střední Evropa tehdy snad poprvé za celé zde sledované období (2007) figurovala jako samostatné téma. Konkrétně šlo o otázku snahy nové vlády o navázání pevnějších vztahů s Rakouskem.² Jinak se nicméně parlamentní diskuse střední Evropy i v roce 2014 nadále vyhýbala. Výjimkou byly sporadické odkazy k regionu při diskusích o situaci na Ukrajině či ruských sankcích.

VISEGRÁDSKÁ SKUPINA V ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITICE

Do roku 2014 vstupovala Visegrádská skupina jako relativně stabilizovaná platforma pro výměnu názorů, pro vnitřní koordinaci a pro společné prosazování názorů v případech, že se společné názory objevily. Visegrádská skupina byla v evropské diplomacii známým, nikoli však význačným pojmem. Konec roku 2014 však přinesl poněkud odlišný obrázek. Visegrádská skupina se postupně začala dostávat do povědomí – většinou v negativním slova smyslu – jako slabá skupina, hluboce rozdělená kvůli tlaku Ruska a odlišného vnímání bezpečnostní situace v Evropě a v jejím bezprostředním okolí. V roce 2014 dobíhalo maďarské předsednictví V4 a od července se této role ujalo Slovensko. Obě země v minulosti v průběhu svých předsednictví přispěly významnými a trvalými impulzy, ovšem celková situace byla oproti minulým letům daleko obtížnější, a to kvůli vypjaté geopolitické situaci na východě Evropy, na níž měly nejen země střední Evropy, ale euroatlantického společenství celkově dost odlišné pohledy. Ztělesněním vnitrovisegrádské roztržky bylo setkání visegrádských premiérů v rámci konference Globsec v Bratislavě v květnu 2014. Premiéři se zcela zásadně neshodli ve vnímání situace na Ukrajině a v Rusku, přičemž problém tohoto veřejného setkání snad ani nespočíval v neshodách samých, ale v tom, s jakou lehkostí a přirozeností u některých státníků převážila snaha využít visegrádského pódia k proklamaci vlastních názorů. V minulosti k tomuto účelovému využívání visegrádských setkání téměř nedocházelo. V průběhu roku 2014 tak dále pokračovaly – a zintenzivňovaly – se trendy, o nichž bylo na tomto místě psáno v roce 2013. Zatímco Polsko se v míře větší než před tím soustředilo na zvyšování svých obranných kapacit a usilovalo o posílení amerických i aliančních obranných kapacit ve východní Evropě v reakci na ruský asertivní postup, Slovensko tyto úvahy příkře odmítalo. V Maďarsku docházelo k posilování nacionálně-konzervativní politické a proruské zahraničněpolitické rétoriky a česká diplomacie pod novým vedením – ve snaze obohatit středoevropskou spolupráci o nové impulzy – zasela v prvních měsících svého působení nemalé pochyby o svém vnímání potřebnosti a povahy Visegrádu. Je ale také třeba dodat, že pod tíhou rychle se odvíjejících událostí a i s ohledem na nezanedbatelnou setrvačnost zahraniční politiky nová vláda velmi rychle našla ve Visegrádu silnou kotvu pro svou středoevropskou politiku a vycítila potřebu posílit Visegrád jako korigující rámec pro středoevropské štěpící se (geo)politické nálady.³ Rovněž se hned

zpočátku patří napsat, že kritika vůči Visegrádské skupině, která v průběhu roku 2014 začala plnit jak česká, tak i světová média, vycházela z mylného chápání Visegrádské skupiny jako takové.

Visegrádská skupina se nicméně pod tlakem mnoha faktorů (vnitřních i vnějších) v roce 2014 skutečně dostala do mezní „životní“ situace. Rozdíly v národních politikách jednotlivých států tváří v tvář jedné z největších krizí (geopolitické a unijní) byly natolik zásadní, že se zdály znemožňovat jakoukoli koordinaci, či snad dokonce politický dialog jako takový. Rozdíly se od samého počátku krize týkaly jak vnímání aktuální situace na Ukrajině a viníků vyhoceného stavu, tak i případného řešení. Zejména Slovensko obecně vinilo z celé situace (ještě před útekem prezidenta Viktora Janukovyče a ruskou anexí Krymu) Ukrajinu a její dlouhodobou neschopnost transformace a podobně jako Maďarsko vnímalo jako potřebné zahrnout do jakéhokoli řešení Rusko. Tuto pozici však zcela jednoznačně odmítalo Polsko. Česká republika byla rozpolcena mezi oběma póly.

Rozdíly se pak postupně v průběhu roku dále zvětšovaly s tím, jak Rusko posilovalo své angažmá v ukrajinské krizi a diskuse se postupně překloupila do otázek bezpečnostních a obranných. Pokud by Visegrádská skupina byla „geopolitickým hráčem“, který stojí a padá se sdílenými geopolitickými zájmy, pak by pravděpodobně rok 2014 pod tímto odstředivým tlakem nepřežila. Ještě v roce 2012 a částečně i v roce 2013 platilo, že se Visegrádu dařilo pod destabilizačními tlaky (zejména finanční a hospodářská krize) více integrovat, v roce 2014 toto již neplatí. Neznamená to však, že se Visegrád odsoudil k nicotnosti, což např. naznačil ve své úvaze vlivný britský novinář Edward Lucas v článku *Visegrád se potýká s bezvýznamností*.⁴ Dokonce se chce napsat, že právě naopak – je obtížné si představit, jak či zda vůbec by probíhal středoevropský dialog, pokud by po desetiletí budovaná komunikační platforma Visegrádu neposkytla v roce 2014 pevný a navyklý rámec pro relativně kultivovanou diskusi.

Domnívám se, že národní politiky i rétorika jednotlivých zemí by se radikálněji vyostřila, a to snad i vůči svým regionálním partnerům, k čemuž ani náznakem nedošlo. Visegrád tedy sice nepřinesl reálnou zahraničněpolitickou shodu a koordinaci vůči vývoji na východě Ukrajiny a Rusku, ale rozhodně měl tlumící a moderující dopad na vzájemně protikladné zahraničněpolitické tendence uvnitř regionu. Schopnost působit jako tlumící platforma pro výměnu názorů je novým a rozhodně významným rysem visegrádské spolupráce. Díky mnohohrstevnaté a mnohoúrovňové spolupráci probíhala komunikace a spolupráce na pracovní i vysoké úrovni bez ohledu na turbulentní prostředí, což je velmi cenné poznání z hlediska regionální stability. Například spolupráce v oblasti vnitřní bezpečnosti byla tváří v tvář ukrajinské krizi posílena. Maďarská strana navrhla zavedení určitého mechanismu „včasného varování“ při eskalaci bezpečnostních hrozeb (zejména ze strany případné vlny migrace z Ukrajiny) na „visegrádských“ hranicích. Na včasném a přesném sdílení informací se shodli ministři vnitra na mimořádném setkání 26. 3. 2014 v Bratislavě.⁵ Visegrádská skupina se navzdory rozdílům pokoušela konstruktivně ovlivňovat i unijní diskusi. Na počátku března zaslali ministři zahraničních věcí V4 vysoké představitele EU pro zahraniční záležitosti Catherine Ashton a komisaři pro rozšíření Štefanu Fülemu společný do-

pis, v němž vyzývali unijní země k urychlenému postupu při odloženém podpisu asociční dohody a obchodní dohody (AA/DCFTA) s Ukrajinou.⁶

Dalším významným rysem, který v mediální vřavě ohledně neschopnosti Visegrádské skupiny v roce 2014 zanikal, je skutečnost, že pokračovaly a dokonce byly v některém ohledu i posíleny některé dlouhodobé projekty spolupráce, zejména pak *spolupráce v oblasti obrany*. V předchozích letech zažívala spolupráce v oblasti obrany konjunkturu a rok 2013 skutečně přinesl dosud nejvyšší míru komunikace a spolupráce na všech úrovních. V roce 2014 se přeci jen částečně projevila odlišná míra vnímání bezpečnostního rizika, plynoucí z ruské asertivní a agresivní politiky vůči svým bezprostředním sousedům. Tyto rozdíly v percepci hrozeb měly dopad zejména na ochotu politického vedení jednotlivých zemí posilovat své obranné kapacity. Zejména Maďarsko a Slovensko se ke zvyšování obranných výdajů v roce 2014 stavěly obezřetně. Vlády těchto zemí poukazovaly na to, že střeoevropské země nejsou zodpovědné za zhoršení bezpečnostní situace a z hlediska obranného nepovažují Rusko za hrozbu. Za situace, kdy se obtížně vyrovnávají s následky finanční a hospodářské krize (kterou rovněž nezpůsobily), si nemohou dovolit navyšování prostředků na obranu. Polsko naopak představilo a začalo implementovat rozsáhlý program budování obranných kapacit. V České republice byl zahájen bezprecedentní politický dialog o zastavení propadu investic do obranných kapacit, když několik předchozích let byl obranný rozpočet kontinuálně omezován. K ochabnutí obranného politického dialogu došlo také ve vztahu k Severoatlantické alianci. Před přijetím nového strategického rámce NATO v roce 2010 a před chicagským summitem Aliance v roce 2012 probíhal intenzivní dialog, který vyústil ve společnou pozici V4. Před velšským summitem v září 2004 však visegrádské státy nenalezly společnou pozici mj. právě proto, že jedním ze zásadních témat Aliance bylo, jak se postavit vůči ruskému postupu vůči Ukrajině a vůči ruskému posilování vojenského vlivu obecně.

Současně však byly v roce 2014 dotaženy do konce některé iniciativy, jež byly započaty v letech předchozích, a byl také poskytnut silný politický impulz pro velmi konkrétní plánování v obranné spolupráci. V návaznosti na ambiciózní deklaraci předsedů vlád V4 z října 2013 byla v březnu 2014 přijata z hlediska historie V4 unikátní *Dlouhodobá vize visegrádských zemí na prohloubení jejich obranné spolupráce*,⁷ která poukázala na rozdíl v investicích do obranných kapacit mezi USA a Evropou, a to za podmínek velmi dynamických změn v bezpečnostním prostředí. Ve společném koncepčním dokumentu se visegrádské země ještě přímo nevyslovily pro posílení národních obranných rozpočtů, ale zavázaly se k posílení obranné spolupráce, která by měla vést k účelnému využívání prostředků a tak napomoci čelit křehkosti bezpečnostního uspořádání v bezprostředním evropském sousedství.

Dokument identifikoval tři kritické oblasti spolupráce: 1) rozvoj obranných schopností, společné akvizice a sblížení obranných průmyslů; 2) ustanovení mnohonárodnostních jednotek a posílení přeshraničních aktivit; 3) vzdělávání a společný výcvik. Společný rozvoj obranných schopností záleží do velké míry na schopnosti harmonizovat obranné plánování, což se vždy v minulosti ukázalo jaké příliš obtížné a i z tohoto důvodu je tato oblast v koncepci jmenovitě uvedena, a byl k němu přijat i zvláštní dokument (viz níže). Z hlediska akvizic se visegrádské země přihlásily k realistickému

závazku vždy nejprve prozkoumat možnosti společného výběrového řízení v případě velkých zbrojních zakázek. I tak se však v průběhu roku ukázalo, že cesta k naplnění cíle sdílených výběrových řízení bude velice dlouhá a nejistá. Z hlediska mnohonárodnostních jednotek naopak V4 již dlouhý kus cesty urazila, a to při realizaci visegrádské bojové skupiny (V4 EU BG). V roce 2014 již byly víceméně překonány obtíže let předchozích a kromě přípravy vlastní bojové skupiny se Visegrád již zaměřil i na otázku, jak potenciál uskupení využít trvaleji. Nabízí se vytvoření regionální modulární síly, která by mohla být použita jak pro účely EU, tak ale také pro účely NATO. Rovněž začaly krystalizovat úvahy na udržení bojové skupiny a vytvoření trvalého uskupení. V obou případech jde o svého druhu průkopnické plány, které, pokud dojde na jejich uskutečnění, posunou diskusi o obranné spolupráci v rámci NATO i EU (a mezi nimi) na kvalitativně novou úroveň. Realisticky se rovněž dlouhodobá „vize“ postavila k otázce interoperability, která je klíčová a jejíž budoucnost (kromě V4 EU BG) V4 spatřuje zejména ve výcviku a vzdělávání.

Spolu s dlouhodobou vizí byly podepsány další doprovodné implementační materiály, zejména *Rámcem pro zlepšenou visegrádskou spolupráci v obranném plánování*. Implementace této dlouhodobé vize bude založena na víceletém akčním plánu, který bude sloužit jako vodítko pro jednotlivá předsednictví V4 a který bude každoročně revidován na setkání náměstků ministrů či ředitelů bezpečnostních/obránných odborů. Na akčním plánu začalo pracovat ještě v roce 2014 slovenské předsednictví V4 a kromě již zmíněných oblastí se navíc bude zabývat společnou ochranou vzdušného prostoru, komunikační strategií a obecnou koordinací národních pozic ve visegrádském formátu.

Mimořádný význam obranné spolupráce podtrhla i skutečnost, že na pravidelném summitu předsedů vlád V4 byla přijata premiéřská deklaráce k budoucnosti obranné spolupráce. Deklarace představuje důležitý politický impulz a mj. se i otevřeně vyjadřuje k současné bezpečnostní situaci v Evropě způsobem, který nezanedbatelně překlenul různici se pozice jednotlivých zemí. Deklarace např. hovoří o „ruské agresii“, o nutnosti každoročních společných cvičení, zaměřených na simulaci scénářů napadení státu Severoatlantické aliance (za podmínek implementace čl. 5 *Washingtonské smlouvy*) a rovněž narýsovala cestovní mapu pro naplňování výše popsané dlouhodobé vize z března 2014.⁸ K obranné spolupráci se znovu premiéři vrátili i na svém prosincovém summitu, kde se alespoň *ex post* vyjádřili k závazkům z waleského summitu NATO. Předsedové vlád přivítali přijatá opatření Aliance k adaptaci na nové bezpečnostní výzvy (např. akční plán připravenosti či posílení Mnohonárodnostního sboru Severovýchod v polském Štětíně, sbor je primárně určen k plánování a vedení operací kolektivní obrany podle čl. 5 *Washingtonské smlouvy* v rámci NATO) a poprvé se také otevřeně všechny země ústy svých předsedů vlád přihlásily k navýšení obranných výdajů a k posilování transatlantické aliance. Visegrád se v obranné a bezpečnostní dimenzi rovněž soustředil na unijní úroveň (o výsledcích jednání v oblasti obrany např. informovalo maďarské předsednictví /ministr obrany/ vysokou představitelku C. Ashton), současně však V4 plánovala aktivní postoj k revizi evropské bezpečnostní strategie a k otázkám SZBP a SBOP obecně.

Ukazuje se tedy, že visegrádský formát dokázal i v tak citlivé oblasti, jako je obrana a bezpečnost, přemostit výrazné různosti mezi jednotlivými postoji a rok 2014 navzdory (či možná kvůli) vyhrčené situaci přinesl dosud největší vývoj z hlediska nejvyšší politické podpory obranné spolupráci. Rok 2014 byl vyvrcholením mnohaletého procesu postupného, pomalého a často bolestivého procesu sblížení v oblasti obrany. Léta následující ukáží, zda plány, které se dostaly na již velmi detailní a praktickou úroveň, budou rovněž implementovány, neboť např. společné akvizice či společné projekty obranného průmyslu, o nichž se hovoří již od počátku devadesátých let, se dosud nepodařilo realizovat. V roce 2014 takto např. padl pod stůl možný plán na společný visegrádský nákup mobilních radiolokátorů.

V minulosti dlouhodobě panovaly dvě klíčové *zahraničněpolitické priority* V4 – východní dimenze a západní Balkán. Překotný a negativní vývoj na Ukrajině zcela převrátil a zdecimoval dosavadní unijní přístup k východnímu sousedství, a v ideálním případě by to byla právě V4, která by se postavila do čela procesu reformy východní politiky EU. K tomu ovšem nedošlo, mj. proto, že země V4 vnímají vývoj na Ukrajině a ruské angažmá odlišně a stejně tak vnímají odlišně i budoucnost celého východního prostoru. Ideální případ tedy nenastal, visegrádské země zračily evropskou bezradnost stojíce vůči regresivním tendencím v regionu a Visegrádská skupina nevytvořila robustní alternativu Východního partnerství, VP (či jeho zásadní reformulaci a obohacení). Přesto východní dimenze zůstala klíčovou položkou zahraničněpolitických aktivit skupiny, což samo o sobě lze považovat za úspěch. Na tradičním „východním“ setkání V4 se zeměmi VP v dubnu 2014 ministři zahraničních věcí potvrdili důraz na VP, byť s posílením diferencovaného přístupu k jednotlivým zemím, zejména prohloubení principu „*více pomoci za více reform*“, což se postupně stalo novým heslem budoucnosti VP. Ministři zároveň odmítli jakoukoli vojenskou, ale i hospodářskou snahu ohrožovat země VP a odsoudili ruskou agresi a anexi Krymu. Z hlediska konkrétních kroků se hlavně soustředili na podpis a implementaci asocičních dohod a dohod o volném obchodu s Moldavskem a Gruzii a připomněli, že vidina skutečné evropské integrace zůstává nejdůležitější motivací pro transformaci východoevropských zemí.⁹ V říjnu 2014 ministři zahraničních věcí vydali prohlášení k Ukrajině, v němž „*přivítali vítězství proevropských sil*“ v parlamentních volbách a zdůraznili připravenost visegrádských zemí poskytnout co nejširší možnou pomoc při budování stabilního státu. Zároveň deklarace upozorňuje na nutnost „*konstruktivního dialogu s Ruskou federací*“. V deklaraci ze 2. listopadu pak spolu s britským kolegou visegrádští ministři zahraničních věcí odsoudili separatistické místní volby v Donbasu jako nelegitimní a odporující minským dohodám, v polovině listopadu se visegrádští představitelé setkali s Petrem Porošenkem. V prosinci ministři zahraničních věcí V4 cestovali společně do Kyjeva na výraz podpory ukrajinské vládě a jejím tehdejšími reformními snahám.

Je tedy nutné uznat, že Visegrádská skupina se k východní dimenzi rozhodně stávala aktivně a přes vnitřní rozpory dokázala alespoň udržovat společnou pozornost k tomuto regionu a zejména k Ukrajině. Přesto rok 2014 ukázal, že nejvýraznější reakcí V4 bude snaha podpořit projektovou činnost, zaměřenou na východní sousedství.

Na počátku července proběhlo na úrovni náměstků zahraničních věcí V4 a Německa setkání k hledání průsečíků kapacit a schopností jednotlivých zemí pro společné projekty na Ukrajině (zejména podpora občanské společnosti, vzdělávání, podpora regionální samosprávy, podpora nezávislých médií, vláda práva, boj proti korupci, energetická bezpečnost a reforma bezpečnostního sektoru).

Co se týká balkánského vektoru V4, ten zůstal v roce 2014 poněkud v pozadí událostí na východě Evropy. Na konci října proběhlo tradiční balkánské setkání ministrů zahraničních věcí, jehož se účastnili nově nastupující vysoká komisařka pro vnější záležitosti Federica Mogherini a rakouský ministr zahraničních věcí Sebastian Kurz. Agenda jednání byla rozsáhlá, slovenské předsednictví se snažilo věnovat balkánské dimenzi co možná největší pozornost. Společná deklarace podpořila integrační ambice balkánských zemí jak do EU, tak do NATO.¹⁰ Touto otevřenou deklarací podpory integrace reagovaly visegrádské země na patrné další zmenšení podpory rozšiřovacího procesu EU v roce 2014 (i v souvislosti s nástupem nové Evropské komise, jejíž designovaný předseda Jean Claude Juncker zrušil samostatné portfolio pro rozšíření). Slovenské předsednictví se především velice aktivně chopilo příprav na založení tzv. Balkánského fondu, který by měl fungovat dle vzoru visegrádského fondu a jeho sídlo by mělo být v Tiraně. Dalšími tématy pro V4 a západní Balkán je severojižní infrastrukturní propojení a energetika.

Visegrádská skupina v roce 2014 dále rozšířila formát spolupráce V4+. Z tradičních partnerů šlo zejména o Rumunsko a Bulharsko, jejichž zahrnutí odpovídá preferencím Maďarska jako předsednické země. V roce 2014 byla posílena komunikace s Jižní Koreou, která slibuje zajímavé možnosti zejména v oblasti turistiky a investic. Na pracovní úrovni probíhala komunikace s Egyptem a došlo k setkání na vysoké úrovni se Švýcarskem, v obou případech však zatím forma spíše předbílá obsah. Obecně by do budoucna bylo vhodné zamyslet se důsledně nad formátem V4+, který jistě skýtá značný potenciál, ale pro jeho nabytí je zapotřebí mít jasně definovaný obsah cíle podobných setkání. Jednou z možností, jak postupovat do budoucna, je vytvořit „kategorie“ partnerů V4+ a poskytnout tak těmto rámcům jistou kvazi-institucionální strukturu.

Již několik let se prohlubuje v rámci V4 zájem o tzv. vnitřní kohezi regionu, což můžeme také nazvat vnitřní konektivitou či regionální propustností. Tuto agendu nejvíce postihují jednotlivé resortní vazby, především pak vazby resortů dopravy, hospodářství (energetiky), místního rozvoje apod. V roce 2014 došlo především k významnému posunu právě v oblasti dopravy, když na konci června bylo podepsáno memorandum o porozumění o cestovní mapě ohledně budoucí dopravní sítě visegrádských zemí.¹¹ Významné na tomto memorandu je fakt, že bylo podepsáno na úrovni předsedů vlád a nikoli ministrů dopravy. Cestovní mapa pohlíží až za horizont stávajícího rozpočtového rámce EU, tedy za rok 2020, kdy nadále s největší pravděpodobností budou zůstávat bílá místa v regionální přepravní síti. Klíčovým tématem zůstává snaha ovlivnit revizi plánované evropské sítě TEN-T. Již v březnu 2014 byla ustanovena pracovní skupina na vysoké úrovni pro dopravní propojování a premiéři visegrádských zemí ve své deklaraci tuto skupinu zaúkolovaly, aby vypracovala krátko-, středně- a dlouhodobé plány postupu.

Významným tématem roku 2014 bylo vyjednávání na úrovni EU o budoucí klimatické politice a omezování emisí. Za účelem ovlivnit unijní diskusi se sešli v září v Bratislavě ministři životního prostředí V4, Bulharska a Rumunska. Téma „klimatického balíčku“ pochopitelně náleželo na úroveň premiéřskou, klíčové jednání se odehrálo na Evropské radě v říjnu v Bruselu. Jedním z cílů V4 a přidružených zemí bylo dosáhnout kompromisu v otázce podpory méně rozvinutých zemí při jejich zvládnutí přechodu na zelenější energii. Polsko bylo „nejhlasitějším aktérem“, nicméně síla takto zformovaného regionálního uskupení jako celku byla klíčová pro finální, méně ambiciózní rámec EU pro omezování emisí. Šlo o jeden z nejvýraznějších konkrétních dopadů Visegrádské skupiny na unijní úrovni za poslední léta, tento dopad však nebyl všemi zeměmi napříč EU nutně přijímán s povděkem.

Na konci února se setkali v Budapešti předsedové parlamentů zemí V4, což lze považovat za významný vklad do dosud citelně chybějící parlamentní dimenze visegrádské spolupráce. Setkání předsedů parlamentů bylo vnímáno jako pokus o ustavení nového (parlamentního) rámce Visegrádské skupiny, kdy by se setkávali nejen předsedové parlamentů, ale rovněž předsedové dílčích parlamentních výborů, zejména evropských a zahraničních.¹² Cílem této posílené spolupráce by mělo být zvýraznění hlasu visegrádských parlamentů v EU i výměna zkušeností a informací. Volání po posílené parlamentní spolupráci zaznívalo dlouhodobě z odborné komunity, maďarské předsednictví V4 tím učinilo důležitý krok a bude na následujících předsednictvích slovenském a českém, zda tuto iniciativu rovněž vezmou za svou.

POLSKO V ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITICE

Polsko je v české zahraniční politice dlouhodobě považováno za jednoho ze strategických partnerů, a to nikoli jen „rétoricky“, ale i v oblasti praktické diplomacie. V letech 2012 a 2013 se díky chronické české politické krizi a výměně vlády uprostřed volebního cyklu prohloubila určitá asymetričnost mezi cílevědomým Polskem a ve vnitřních problémech se utápějící českou politikou. Tento rozdíl se projevil zejména na unijní a na alianční úrovni, nezasahoval do bilaterálních vztahů, jež byly v podstatě naprosto bezproblémové, oboustranně podpořeny kvalitní bilaterální a regionální diplomacií.

Jakkoli platí teze o „bezproblémovosti“ vztahu, v případě obou zemí přetrvávají vzájemné předsudky, které mohou tu a tam ovlivnit i diplomatickou agendu. Polsko je často českou diplomacií a politikou vnímáno jako příliš sebestředný aktér, jenž více než své regionální a bilaterální závazky sleduje vlastní (geo)politické evropské a mezinárodní vize. Toto pojetí Polska svádí k určité potřebě diplomatické kompenzace – či vyvážení – vazby na Polsko. Navíc, Polsko je tradičně vnímáno jako silný transatlantický aktér s mimořádnou vazbou na USA. Oba tyto momenty se částečně projeví při nástupu nové středolevé Sobotkovy vlády v únoru 2014, kdy od nového vedení české diplomacie zaznívaly hlasy o potřebě ukotvit českou regionální diplomacií v dosud nevyužívaných bilaterálních relacích, zejména a konkrétně s Rakouskem (viz níže). Tento posun byl dáván i do souvislosti se skutečností, že Polsko rovněž

vyhledává kromě Visegrádské skupiny alternativní regionální rámce (baltská kooperace či „výmarský trojúhelník“) a česká diplomacie by se tudíž neměla ostýchat podobné různorodosti. Současně s tím však mnoho polských politických a vládních činitelů či expertů v rostoucí míře vnímalo Českou republiku jako „černého pasažéra“ evropské a regionální bezpečnosti kvůli přetrvávajícímu a dlouhodobému podhodnocení výdajů na obranu. Stejně tak se Polsko obtížně zbavovalo dojmu, že česká reakce na ruské aktivity na Ukrajině neodpovídá závažnosti situace a že ČR příliš upřednostňuje pragmatické vztahy s Moskvou před evropskou bezpečností. Po mnoha letech, kdy se Polsko v českém mediálním a veřejném prostoru objevovalo téměř výhradně v souvislosti s kauzami „polských potravin“, či v menší míře v souvislosti s působením PKN Orlen na českém rafinérském trhu, naznačené změny v regionální diplomatické orientaci nového vedení MZV vyvolaly značnou odezvu. Česká vláda byla obviňována ze zrady dosavadní české zahraničněpolitické orientace a z podcenění významu Polska. K tomu je nutné přičíst obavy z případného vlivu nového ministra financí Andreje Babiše, který je zároveň majitelem skupiny Agrofert, jež měla v minulosti s polskými podnikatelskými subjekty spory ekonomického charakteru.

Z tohoto začátku středo evropské diplomacie nové vlády zůstal po nějakou dobu rozpačitý dojem, ovšem pokud odhlédneme od rétoriky a podíváme se na vlastní politiku za rok 2014 a na vývoj bilaterálních vztahů s Polskem, k reálnému propadu či podhodnocení polského významu nedošlo. Ministr zahraničních věcí Lubomír Zorálek navštívil již 25. 2. 2014 Varšavu na setkání s polským ministrem Radoslawem Sikorskim a stran hodnocení vývoje na Ukrajině se oba státníci shodovali. Český ministr zahraničních věcí rovněž vstoupil do česko-polské relace se silně pozitivním poselstvím, kdy přislíbil co nejrychlejší vyřešení tzv. územního dluhu, který po desetiletí zůstává otevřenou otázkou. Stejně tak premiér Sobotka cestoval hned na počátku března 2014 na bilaterální návštěvu do Varšavy, kde jej přijal Donald Tusk. Zde se sice projevil určité rozdíly ve vnímání situace na Ukrajině, zejména z hlediska potřeby případných sankcí (odlišnosti prezentoval na separátním jednání především sociálnědemokratický ministr průmyslu Jan Mládek), ale oba premiéři se shodli na nepřijatelnosti narušování územní celistvosti Ukrajiny a na potřebě silné a jednotné evropské reakce. Bylo také důležité, že se oba předsedové vlád shodli na pokračování formátu mezivládních konzultací, které dosud proběhly v roce 2011 a v roce 2013.¹³ Původní plán sice byl konzultace uskutečnit již na podzim 2014, ale s ohledem na zářijové změny v polské vládě byly posunuty až na jaro 2015. Stejně tak záhy po uvedení do funkce cestoval nový polský ministr zahraničních věcí Gregorz Schetyna do Prahy (10. října), kde se oba ministři shodli na nezbytnosti ruských sankcí, které dle nich plní svou roli, zároveň zdůraznili potřebu společného bilaterálního i regionálního postupu vůči Rusku. Nová premiérka Polska Ewa Kopacz navštívila Prahu na počátku prosince.

Obecně lze říci, že styková agenda zůstala přinejmenším na stejně vysoké a diferencované úrovni, jako v roce 2013. Je sice pravdou, že se opakovala situace z roku 2013, kdy na poslední chvíli zrušil plánovanou cestu do Prahy tehdejší polský ministr zahraničních věcí R. Sikorski, což jistě má svou symbolickou váhu. Nicméně však byla v roce 2014 posílena parlamentní dimenze bilaterálních vztahů (proběhlo setkání

předsednictev Sejmu a PSP, došlo k setkání několika delegací na úrovni parlamentních výborů), pokračovala jednání na resortní úrovni (doprava, ministerstvo životního prostředí, obrana) a především probíhala intenzivní komunikace na pracovní úrovni mezi resorty obrany a zahraničních věcí.

Kromě přeshraniční a mnohaúrovňové meziresortní spolupráce je dlouhodobě jednou z nejrobustnějších bilaterálních oblastí obrany a bezpečnosti. Z důvodu nepopíratelné asymetrie mezi ambicemi a kapacitami armád obou zemí, z důvodu dosti odlišné struktury plánování a rozhodovacích mechanismů a v neposlední řadě z důvodu odlišné velikosti, struktury a vlastnictví v obranném průmyslu se v roce 2014 ukázala být praktická obranná spolupráce obtížnější než např. se Slovenskem (viz níže). Přesto však jde o jednoho z nejvýznamnějších strategických partnerů a potenciál zůstává nadále obrovský, a to zejména jako možného hnacího motoru obranné spolupráce v rámci V4. V roce 2013 byl ustanoven formát setkávání 2 plus 2 (tj. náměstci obrany a zahraničních věcí z obou zemí) a vytvoření čtyř pracovních skupin k jednotlivým tématům. V tomto formátu se setkali česko-polští představitelé v lednu 2014 v Praze, v květnu se pak sešel ministr obrany Martin Stropnický s polským ministrem Tomaszem Siemoniakem. Jako velké téma se v roce 2014 začalo rýsovat posílení české účasti v Mnohonárodnostním sboru Severovýchod v polském Štětíně. Na úrovni vojenského velení probíhaly debaty především o rozšíření spolupráce v oblasti výcviku, v roce 2014 bylo plánováno a proběhlo na 40 společných akcí, v nichž byly jednotky obou armád zapojeny. Pro českou armádu skýtá spolupráce s Polskem výhody především tam, kde Polsko nabízí prostory a podmínky, kterých se v ČR nedostává.¹⁴ Poprvé se tak v září čeští vojáci účastnili největšího pravidelného polského cvičení (Anakonda), Polsko se také stalo hlavní partnerskou zemí tradiční rozsáhlé akce *Dny NATO a Dny vzdušných sil AČR* v Ostravě. Nadále však – chce se napsat tradičně – více než pokulhává spolupráce v oblasti společných akvizic a spolupráce obranného průmyslu.

V oblasti energetiky bylo významné, že česká vláda, navzdory dílčím výhradám, podpořila polský prvotní návrh na vytvoření energetické unie. Co se týká dlouhodobého tématu česko-polských hospodářských vztahů – aktivit petrochemické skupiny PKN Orlen na českém trhu –, rok 2014 nepřinesl zásadní zvraty. V roce 2013 přicházely zprávy o grandiózních plánech na propojení celého petrochemického řetězce, tedy státem vlastněné ČEPRO, MERO a PKN Orlenem vlastněný Unipetrol. Ministr financí A. Babiš v polovině roku 2014 uvedl, že by česká vláda měla zájem o odkoupení rafinérie v Kralupech od Unipetrolu, vlastněného většinou PKN Orlen. Oproti tomu by PKN Orlen stál o vstup do provozovatele ropovodů MERO a distributora paliv ČEPRO. Zpracování ropy se kvůli jejím přebytkům na evropském trhu a nízkým maržím stalo ztrátové (již počátek roku 2014 ukazoval na velmi silné hospodářské ztráty PKN Orlen, které dosahovaly za rok 2013 až 2,7 mld. Kč¹⁵). Právě vstupem do obou společností podmínil PKN Orlen další investice do rafinérií v Kralupech a v Litvínově, neboť by to společnosti mj. skýtalo větší možnosti ovlivňovat poplatky za přepravu ropy. Ani k jednomu z plánů v roce 2014 nedošlo, neboť dle ministra Babiše český stát podniky strategického významu neprodá a PKN Orlen nenabídl Unipetrol ani rafinérie k prodeji. Pochopitelně, celá situace je o to pikantnější, že

s PKN Orlen vedl Agrofert ministra Babiše dlouhodobý spor kvůli privatizaci Unipetrolu. Zároveň se v roce 2014 rozhořel spor o to, zda bude Unipetrolu (PKN Orlen) umožněno plně ovládnout Českou rafinářskou, po plánovaném odchodu zbývajících akcionářů, polské Eni. O italský podíl (32 %) usiloval maďarský MOL, který od Eni odkoupil síť benzinových stanic. Protože do těchto diskusí dle všeho zasahovaly velice silné hospodářské zájmy, včetně např. skupiny J & T a PPF, celá otázka má závažné hospodářsko-politické pozadí.

V roce 2014 se s nebyvalou intenzitou znovu objevilo téma „polských potravin“, téma se objevovalo v různých podobách v průběhu celého roku. V prosinci se spor vyhroutil, když si polská strana stěžovala na neférové neproporční zaměření české potravinářské inspekce právě na potraviny dovážené z Polska. Po bilaterálních rozhovorech mezi ministry zemědělství se však podařilo situaci zklidnit a vysvětlit, přestože polští rolníci se s uzavřeným smírem alespoň zpočátku nechtěli smířit.¹⁶

Polsko v roce 2014 jednoznačně zůstalo zemí s klíčovým strategickým potenciálem pro českou zahraniční politiku, a to jak v regionálním, tak v evropském měřítku. Více než v letech minulých se ukazovaly odlišné ambice obou zemí v mezinárodní politice a zároveň byla patrná rozpačitost krátce po nástupu nové české vlády, nicméně průběh roku 2014 potvrdil výsadní postavení Polska a nadále je zapotřebí hledat cesty, jak co nejúčelněji využívat potenciálu, který tato relace nabízí. K tomu je potřeba dodat, že je zapotřebí nadále pracovat na porozumění polským záměrům a ambicím v Evropě, neboť tyto úmysly jsou nám často neznámé. Zároveň se projevilo, že i vztah k Polsku má za určitých podmínek velký potenciál k politizaci a k polarizaci, a to tím spíše, když na obou stranách zůstávají v myslích veřejnosti i politiků některá vzájemná klišé. Rok 2014 jednoznačně ukázal, že nadstandardní a strategické vztahy k Polsku nejsou samozřejmostí a mohou být křehkou veličinou, tak jako všechno ostatní, pokud se o ně náležitě nepečuje.

SLOVENSKO V ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITICE

S nárůstem geopolitické citlivosti regionu východní Evropy po ruském anektování Krymu lze pozorovat i nárůst geopolitické agendy v česko-slovenském vztahu, který byl po léta označován za „nadstandardní“, ovšem nikoli „strategický“. Po několika letech se opět na úrovni vlády sešli zástupci stejné politické rodiny, česká sociální demokracie a slovenský Smer. Jako tradičně, ministr zahraničních věcí i premiér cestovali na svou první bilaterální zahraniční návštěvu právě do Bratislavy. B. Sobotka sem zamířil hned 7. února. Při jednání L. Zaorálka v Bratislavě na konci února 2014 se s Miroslavem Lajčákem mj. bavili právě o Ukrajině a tom, že je potřeba zamezit jejímu rozdělení.¹⁷ K zajímavé situaci došlo ještě těsně před tím, než se vláda B. Sobotky ujala úřadu, když 28. 1. 2014 v té době ještě budoucí ministr financí A. Babiš cestoval na Slovensko (na vlastní náklady), setkal se v Bratislavě s několika ministry a pak se účastnil soudního řízení kvůli obvinění spolupráce s StB.

Kromě posílení významu geopolitických témat dominovala stejně jako v předchozím roce česko-slovenskému vztahu v roce 2014 energetika, doprava a ve větší míře

také obranná spolupráce. Tato témata hrála hlavní roli při historicky druhém společném zasedání vlád (původně bylo plánováno již na rok 2013, ovšem kvůli pádu vlády Petra Nečase bylo odloženo), které se uskutečnilo 24. dubna ve Skalici a jehož se zúčastnilo 17 ministrů a ministryň za ČR a 14 ministrů a ministryň za Slovensko a hned bylo dohodnuto další společné zasedání vlád na rok 2015 v ČR. V oblasti dopravy se vlády dohodly na pokračování spolupráce v oblasti budování a propojení dopravní infrastruktury obou zemí, zejména propojení rychlostních komunikací, významných z hlediska mezinárodní přepravy zboží. Za společnou prioritu vlády označily výstavbu nových silničních spojení R6/R49 mezi slovenskou D1 u Púchova a českou D1 u Hulína a napojení slovenské D3 na vybudovanou českou S11 v úseku R5 – Svrčinovec – státní hranice ČR/SR, přičemž se objevila i snaha do budoucna koordinovat svůj postup a priority financování v operačních programech EU v oblasti dopravy. Co se týká energetiky, vlády se shodly na zdrženlivém postoji k připravovanému klimatickému a energetickému rámci na období let 2020 a 2030, který dle nich musí respektovat realistickou rovnováhu mezi bezpečností dodávek, hospodářskou a průmyslovou konkurenceschopností a udržitelností. Dlouhodobě pojí obě země fakt, že jejich energetický mix obsahuje ve velké míře jadernou energii a shodují se – např. v rozporu s Rakouskem či Německem –, že právě jaderná energetika bude hrát významnou roli při dosažení klimatických cílů. I proto vlády zdůraznily, že by jaderná energie neměla být diskriminována při výběru složek energetického mixu a měl by být respektován princip národní suverenity, což bylo důležité poselství směrem k dalším zemím EU.¹⁸ V oblasti jaderné energetiky již od roku 2007 funguje tradice česko-slovensky pořádaného Evropského jaderného fóra. V roce 2014 se konalo za účasti premiérů obou zemí v polovině června v Bratislavě a jedním z jeho výstupů bylo mj. ujištění, že jaderná energie zůstává nejlevnějším zdrojem elektrické energie.¹⁹ Jaderná energie zůstala prominentním tématem i na mimovládní úrovni, a to ve dvou ohledech. Minulá vydání této kapitoly se opakovaně věnovala výstavbě nových bloků jaderné elektrárny Jaslovské Bohunice, o jejíž realizaci měla zájem ruská společnost Rosatom a česká společnost ČEZ prostřednictvím společného podniku JESS. Jednání o této investici však již v roce 2013 vážla na neochotě slovenské vlády poskytnout garanci na cenu za výkup elektrické energie, což byla podmínka na straně potenciálních dodavatelů. Slovenská vláda garance ceny původně poskytnout nechtěla, ovšem po té, co po odchodu ministra hospodářství Tomáše Malatinského, který bránil poskytnutí garancí, nastoupil v červenci Pavol Pavlis, slovenská vláda se k otázce garancí začala stavět otevřeněji.²⁰ Český prvek se nicméně uplatňoval i v případě jednání o osudu druhé slovenské jaderné elektrárny – Mochovce. Výstavba druhého a třetího bloku elektrárny (započata v roce 1987) byla v devadesátých letech pozastavena a obnovena až v roce 2008 pod novým majoritním vlastníkem Slovenských elektrární, italskou společností Enel (vlastní 66 %, slovenské vládě patří 34 %, Enel byl v roce 2006 upřednostněn před českou skupinou ČEZ a ruským RAO UES). Po postupném prodražování a zpomalování výstavby se Enel rozhodla v červnu roku 2014 svůj majoritní podíl v hodnotě zhruba 4,4 mld. EUR prodat kvůli obrovskému zadlužení a stagnujícím cenám elektrické energie v regionu.²¹ V srpnu se pak začaly objevovat zprávy o zájmu o 66 % Slovenských elektrární ze strany české skupiny ČEZ a společnosti Energie-

tický průmyslový holding (EPH, který již vlastní 49 % akcií a má manažerskou kontrolu nad Slovenskými plynárnami). V září však slovenská vláda vypustila informaci o tom, že by o koupi akcií mohla uvažovat i ona sama.²² Do konce roku 2014 rozhodnutí stran osudu Slovenských elektrárn nepadlo. V oblasti energetiky obě země dále spolu podporují dokončení liberalizace a integrace energetických trhů v EU a odstranění překážek trhů, přičemž integrace musí být doplněna odpovídajícím rozvojem infrastruktury a diverzifikací zdrojů.

Již od roku 2010 dochází k posílení spolupráce v obranné oblasti, lze dokonce říci, že obranná spolupráce je jedním z úhelných kamenů česko-slovenského vztahu – a přesahuje intenzitu spolupráce s ostatními partnery v regionu. V roce 2013 byla podepsána velmi prakticky orientovaná a konkrétní mezivládní dohoda o spolupráci v obranné oblasti a rozvíjela se kooperace ve společném výcviku a sdílení zkušeností, společném plánování a případných akvizic a spolupráce vzdušných sil a obraně vzdušného prostoru. Rok 2014 na tento trend navázal, k největšímu pokroku došlo právě při plánování společné obrany vzdušného prostoru. Na dubnovém společném zasedání vlád ve Skalici dostali ministři obrany za úkol do konce roku 2014 předložit konkrétní opatření v právní a vojensko-technické oblasti, které posléze povedou k realizaci integrované ochrany vzdušného prostoru. Ke společné obraně vzdušného prostoru by také mělo přispět to, že v průběhu roku 2014 se Slovensko stále více klonilo k rozhodnutí nahradit dosluhující nadzvukové bojové letouny MiG 29 stíhačkami JAS Gripen, kterými disponuje i české letectvo. S tím souvisí také spolupráce v oblasti „jednoduchého servisu“ na základnách druhého státu, tzv. „*cross-servicing*“ ve vojenském letectví, jež v roce 2014 obě ministerstva podporovala. Druhý úkol pro ministry obrany vzešel z rozhodnutí připravit plán na operativní výměnu (nadbytečného) vojenského materiálu. V dubnu dále ministři obrany podepsali memorandum o porozumění o spolupráci mezi jednotkami speciálních sil obou zemí. Dlouhodobým cílem je podpořit spolupráci obranných průmyslů, ale také konkrétních společných akvizic. V březnu 2014 došlo k vpravdě přelomovému momentu, kdy pět firem z ČR a Slovenska podepsalo memorandum o vývoji a výrobě radaru středního dosahu RE-UNION. Firmy tím učinily závazek ve stanoveném termínu vyvinout, vyrobit a dodat požadovaný počet jednotek radaru.²³ Tyto radiolokátory byly dokonce předmětem diskusí o společném nákupu tří zemí (ČR, Slovensko, Maďarsko), ovšem z tohoto plánu – tak jako mnohokrát v minulosti – v létě 2014 sešlo a ministerstvo obrany vypsal vlastní výběrové řízení na pořízení 3D mobilních radiolokátorů. Celá událost se neobešla bez poměrně intenzivní mediální debaty.

V evropské oblasti se obě země shodují na tom, že EU není jen ekonomickým projektem, ale jde o entitu s politickým, sociálním, kulturním či environmentálním základem, což odpovídá pojetí EU tak, jak jej vnímá česká sociální demokracie. Podobně se obě země shodovaly na potřebě udržovat unijní pozornost vůči evropskému sousedství, ovšem je pravdou, že v této oblasti ČR a SR mimo Visegrád nepřišly s výraznou bilaterální iniciativou. V průběhu roku 2014 se ukázaly určité odlišnosti ve vnímání geopolitické situace na východě Ukrajiny, kdy zejména slovenský premiér Robert Fico opakovaně otevřeně vystupoval proti ruským sankcím, v tomto ohledu byla česká strana zdrženlivější, na druhou stranu Slovensko v září 2014 realizovalo

reverzní tok plynu na Ukrajinu po té, co byly v létě omezeny dodávky této komodity z Ruska. Slovenská strana také odlišně vyhodnocovala bezpečnostní rizika plynoucí z geopolitického tlaku Ruska na východní Evropu. Česká republika reagovala změnou národní bezpečnostní strategie a posílením dialogu o zvýšení obranyschopnosti země, Slovensko naopak ještě v roce 2014 vnímalo bezpečnostní situaci ve střední Evropě jako méně ohroženou a také se slovenský premiér Robert Fico několikrát otevřeně postavil proti myšlenkám na posílení vojenské přítomnosti NATO ve východní části Aliance. Tyto odlišné akcenty nicméně nezasahovaly do vysoké úrovně politického dialogu, už i proto, že česká vláda stála v těchto geopolitických otázkách mezi silně reagujícím Polskem a vlažnějším Slovenskem. Platí tvrzení z roku 2013, že se české a slovenské diplomacii podařilo připravovat půdu pro strategičtější uchopení vzájemných vztahů, zároveň také platí, že i přes další posílení politického a resortního dialogu zůstala – kvůli omezenému vlivu obou partnerů – hlavní platformou pro prosazování regionálních preferencí a komunikaci o nich Visegrádská skupina, nikoli ryze bilaterální aktivity ČR a Slovenska.

RAKOUSKO V ČESKÉ ZAHRA NIČNÍ POLITICE

Zhruba od roku 2009 lze považovat česko-rakouské vztahy za normalizované s tím, že v čas od času se objeví příležitost pro tematizaci dlouhodobě zatěžujících prvků, a sice problematika jaderné energie a historická agenda (poválečný odsun a tzv. Benešovy dekrety). Česká republika a Rakousko se dlouhodobě nevěnovaly budování strategičtějších vztahů, založených na společném zájmu a důvěře, a to zejména z toho důvodu, že k takovému úsilí nepocit'ovaly potřebu: hospodářské vztahy fungují dostatečně a meziregionální vztahy se úspěšně rozvíjejí na přeshraniční úrovni, zatímco na strategické úrovni, v klíčových unijních a bezpečnostních otázkách, obě země často zastávaly odlišné postoje (což je dáno i neutrálním statutem Rakouska). V roce 2012 a s vyšší intenzitou pak i v roce 2013 se objevovaly pokusy o povzbuzení politického bilaterálního dialogu. Přesto se v letech 2012–2013 bilaterálně vůbec nesešli předsedové vlád obou zemí (dialog na nejvyšší úrovni však probíhal na úrovni prezidentů). Pokračovala nicméně alespoň snaha o vytvoření katalogu konkrétních oblastí. K tomu došlo v roce 2015 a tento katalog zahrnoval: zřízení diskusní platformy/fóra, rozšíření parlamentních kontaktů, výraznější spolupráci s V4, rozšíření spolupráce mezi ministerstvy (secondment, kolokace, rozšíření vzájemného zastupování ve vydávání víz), využití potenciálu v oblasti vědy a výzkumu, rozvoj spolupráce v oblasti obrany, rozvoj partnerství měst a obcí či společnou podporu malých a středních podniků. Bylo nicméně patrné, že jakkoli mají tyto projekty potenciál oživit dosud obezřetný česko-rakouský vztah, je nutné splnit dvě podmínky: zaprvé, zajistit pro Rakousko v zahraniční politice dostatečný politický impulz a podporu na nejvyšší politické úrovni a zejména, zadruhé, pracovat dlouhodobě na posílení důvěry mezi aktéry jak v politické, tak v pracovních oblastech.²⁴

Kýžený politický impulz přišel, jak bylo zmíněno na počátku kapitoly, s nástupem nové vlády na počátku roku 2014 a také s nástupem nového politického vedení české

diplomacie. Skutečnost, že obě vlády jsou vedeny sociální demokracií k možné blízkosti určitě přispělo. V návrzích programového prohlášení i ve vládním prohlášení samém bylo Rakousko postaveno na roveň Německa, Polska a Slovenska a z vedení ministerstva zahraničních věcí zaznívaly úvahy o obohacení regionálních formátů užší spolupráce právě o Rakousko. Snaha o intenzifikaci rakouského vektoru české zahraniční politiky pak nalezla své vyjádření také v nové koncepci zahraniční politiky ČR, dle níž „*bude ČR usilovat o budování těsnějších kontaktů a sítě důvěry na úrovni politické, státní správy, samosprávy i občanské společnosti, aby se intenzita relace vyrovnala vztahům s ostatními sousedy*“.²⁵ Ministr zahraničních věcí L. Zaorálek cestoval do Vídně počátkem dubna (šlo o zakončení návštěv sousedních zemí) a česká i rakouská diplomacie si od této cesty slibovala nový začátek politických vztahů s Rakouskem. Hledání nových, pozitivních a spojujících témat nebylo vzhledem ke dlouhodobému vzájemnému podceňování zcela snadné, došlo však k dohodě o pevnější spolupráci vůči zemím západního Balkánu (ministři např. jednali na společné cestě do jedné ze zemí), o konzulární spolupráci, lepším infrastrukturním propojení Prahy s Vídní (což je ovšem otázka táhnoucí se celá desetiletí) a tématem jednání bylo také propojování středoevropského trhu s plynem.²⁶ Podobná témata pak probíral na své červnové cestě do Vídně se svými rakouskými partnery také premiér B. Sobotka, při jeho návštěvě navíc rezonovala otázka protiruských sankcí, kdy se oba šéfové vlád postavili proti jejich plošnému zavedení.

Sporné otázky stran jaderné energetiky a historie byly pochopitelně též zmíněny. Jaderná energetika přišla na přetřes v souvislosti s novou českou energetickou koncepcí, v souvislosti s (pozastavenými) plány na rozšíření jaderné elektrárny Temelín, prodloužením životnosti elektrárny v Dukovanech, ale rovněž v souvislosti s plánovaným úložištěm jaderného odpadu. Na počátku listopadu 2014 se rakouský kancléř Werner Faymann vyjádřil na adresu možného úložiště (nejdříve by mělo být uvedeno do provozu v roce 2065) tak, že Rakousko použije všechny politické a právní kroky proti případnému umístění úložiště blízko rakouských hranic.²⁷ Rakousko považuje jadernou energii za nebezpečnou a zároveň neekologickou a zejména při setkáních na ministerské úrovni byl tento postoj deklarován. Česká strana naopak hájí právo na vlastní energetický mix a argumentuje zejména transparentním a otevřeným jednáním.

Intenzifikace bilaterálních vztahů s Rakouskem provázely úvahy o rekonfiguraci či o obohacení středoevropské regionální spolupráce. Již na setkání premiéra Bohuslava Sobotky s rakouským prezidentem Heinzem Fischerem při jeho červnové cestě do Vídně se např. oba představitelé shodli na potřebě větší koordinace V4 s Rakouskem, což je formát, který do té doby na politické úrovni nikdy příliš nefungoval. Úvahy o zapojení Rakouska do užší regionální spolupráce byly velmi rozmanité. Jednou z nich byl i nápad na nový regionální formát spolupráce ČR, Slovensko, Rakousko, Slovinsko, Chorvatsko, který deklaroval náměstek ministra zahraničních věcí P. Drulák, ovšem s tím, že tato iniciativa by byla podmíněna reálným naplněním z hlediska sdílených zájmů. Šlo o pokus redefinovat středoevropský prostor za hranice Visegrádu. Oním sdíleným zájmem by byla oblast Balkánu²⁸, ovšem ukázalo se, že podobná platforma, postavená na „rakousko-uherském“ základě, by nebyla příliš životaschopná, už proto, že s ohledem na politickou orientaci maďarské vlády v této

„sestavě“ Maďarsko nefigurovalo. Nakonec tedy z těchto úvah vykrytalizoval třístranný formát ČR, Slovensko a Rakousko. Na setkání premiéra B. Sobotky s rakouským kancléřem W. Faymannem na konci července 2014 v Praze se předsedové vlád dohodli na pravidelném trojstranném setkávání, první bylo plánováno na jaro 2015. Zajímavé je, že již ke konci roku 2014 se objevila v česko-rakouském dialogu tematika povinných kvót pro uprchlíky, kdy předsedkyně rakouské Národní rady Ana Blatnikova při jednání s předsedou Senátu Milanem Štěchem podporovala zavedení těchto kvót, na české straně se již krystalizoval odmítavý postoj.

Poprvé po několika letech se v souvislosti s Rakouskem více rozvířila domácí veřejná a politická debata. Nešlo však oproti minulosti o témata spjatá s jadernou energetikou či o poválečný odsun sudetských Němců. Debata v roce 2014 se týkala otázky, zda politické sblížení s Rakouskem a úvahy o rekonfiguraci české středoevropské politiky nepovedou k oslabení visegrádské spolupráce a bilaterálního vztahu s Polskem. V kontextu geopolitické diskuse o ruském vlivu ve východní a střední Evropě byly artikulovány obavy, že sblížení se s neutrálním Rakouskem je nepřímým svědectvím o snaze nové diplomacie vyrovnávat – či vytěšňovat – vliv Polska ve střední Evropě, které je známo svou tradiční obezřetností vůči Rusku.²⁹ Přes tyto rozpaky se dlouhodobá dostředivost Visegrádu a silná vazba s Polskem ukázaly jako dostatečně silné pojítko pro novou českou diplomacii a pomocí pozitivního rozšíření témat dialogu s Rakouskem naopak došlo k potlačení negativních témat v bilaterálním vztahu. Další roky rovněž ukáží, zda vyšší intenzita politického dialogu s Rakouskem, která byla v roce 2014 jednoznačně patrná, přinese rovněž praktické výsledky v rovině propojení obou zemí (zejména v oblasti energetické a dopravní infrastruktury), v aktivitách vůči Balkánu a v rovině spolupráce v EU, kde se ČR a Rakousko v mnoha oblastech tradičně spíše rozcházejí.

CHARAKTERISTIKA A IDENTIFIKACE KLÍČOVÝCH AKTÉRŮ

Oproti předchozím letům nedošlo z hlediska zapojení jednotlivých aktérů k větším změnám. O něco málo aktivněji, než jeho předchůdce Václav Klaus, si počínal prezident Miloš Zeman. Prezident Zeman záhy po svém nástupu do prezidentského úřadu oživil svou ideu o rozšíření Visegrádské skupiny o Rakousko a Slovinsko. Tato myšlenka zůstala doposud vždy – a z dobrých důvodů – oslyšena, nicméně již při oslavách výročí 17. listopadu, kdy do Prahy zavítali další tři visegrádští prezidenti, si česká hlava státu posteskla, že by ráda viděla na podobných setkání i prezidenty Slovinska a Rakouska. Český prezident pak alespoň uspořádal v Praze v polovině prosince prezidentský summit V4 plus Rakousko a Slovinsko. Hlavním tématem summitu byla diverzifikace dopravních a energetických cest, což je téma, které prezident Zeman nastoloval ve střední Evropě bilaterálně již v roce 2013, včetně jím prosazovaného kanálu Odra–Labe–Dunaj. Prezidentské setkání umožnilo každému z účastníků nabídnout téma, které považoval ze svého hlediska za důležité. Slovinský prezident Borut Pahor především uvítal rozšířený formát visegrádského prezidentského setkání a upozornil na význam slovinského přístavu Koper, slovenský prezident Andrej Kiska zdů-

raznil obousměrné plynové propojení regionu a polský prezident Bronislaw Komorowski zmínil význam protiruských sankcí.³⁰

Rovněž došlo k částečnému posílení parlamentní roviny visegrádské spolupráce, což se odrazilo i v častějším zapojení představitelů Poslanecké sněmovny a Senátu PČR do středoevropské politiky. Na ministerstvu zahraničních věcí zůstala koordinace středoevropské politiky i po nástupu nové vlády strukturálně nezměněna. V průběhu roku 2014 byla patrná snaha prvního náměstka ministra P. Druláka realizovat některé nové impulzy ve středoevropské politice. Již několik let můžeme také pozorovat stále hlubší a rozsáhlejší zapojení ministerstva obrany do přediva českých vztahů ve střední Evropě a rok 2014 tuto dynamiku určitě potvrdil. V menší míře, ale rovněž s rostoucí intenzitou, se střední Evropa stává náplní činnosti ministerstva vnitra, dopravy a s odstupem také ministerstva hospodářství či životního prostředí.

Rok 2014 byl svědkem nebyvalého nárůstu zájmu médií a think-tanků o prostor střední Evropy, poprvé lze říci, že tato sféra vstupovala do středoevropské politiky jako svého druhu „svěbytný aktér“, který výrazně rámoval vládní zahraniční politiku. Výrazně se v roce 2014 začala profilovat otevřená platforma osmi visegrádských think-tanků *Think Visegrad*, která díky podpoře Mezinárodního visegrádského fondu a všech čtyř ministerstev zahraničních věcí přispívá jak k posilování odborné diskuse a *policy* poradenství stran visegrádských témat, tak i k rozšiřování a prohlubování odborné sítě kontaktů uvnitř V4 i navenek.

ZÁVĚR

Rok 2014 zaznamenal nárůst *politizace* i *polarizace* politického kontextu české středoevropské zahraniční politiky. Obou momentů nebylo možné si nevšimnout zejména proto, že až do roku 2014 téměř k žádné politizaci, tím méně polarizaci nedocházelo. Středoevropská politika byla určována velice konsenzuálně zejména na úrovni exekutivního aparátu, téměř bez větší reflexe v politickém a mediálním prostoru. Tento fakt byl zde opakovaně kritizován, a proto by se nabízelo oživení středoevropské diskuse přivítat. Bohužel, politická a mediální výměna názorů ke střední Evropě (stejně jako v mnoha jiných oblastech české zahraniční politiky v minulosti) nepřinesla žádné nové momenty, pouze dále obnažila neschopnost vést racionální a od předsudků očištěnou zahraničněpolitickou polemiku. Notným dílem k vyhocenosti debaty přispěla skutečnost, že prvotní teze o reformulaci české středoevropské politiky byly do veřejného prostoru vnášeny bez důkladné přípravy a vědomí proveditelnosti či operacionalizace nových myšlenek. Nemalou zásluhu na rozpačitém vyznění debaty měla ale i skutečnost, že jakékoli náznaky změny byly často až hystericky odmítány bez snahy o jejich hlubší reflexi. Stejně jako v mnoha předchozích případech celá bouře ve sklenici vody skončila poněkud jalově s minimálním dopadem na reálnou zahraniční politiku.

Česká středoevropská politika je jedním z mála zahraničněpolitických vektorů, kde si česká diplomacie dlouhodobě počíná *pro-aktivně* a navíc v *kooperativním módu*, což je z hlediska zde užívaného matrixu nejlepší možná kombinace. Rok 2014

v tomto nebyl výjimkou a přes částečně klopýtavý začátek vztahů nové vlády s Polskem platí bezezbytku, navíc nově obohacen i o relaci s Rakouskem.

Střední Evropa je historicky vzato regionem svárů, konfliktů, sebestřednosti a nestability. V posledních dvaceti pěti letech se tento region vzeprél své vlastní historii a středoevropský rozměr české zahraniční politiky tak dlouho představoval jakýsi ostrůvek pro klidnou deliberaci k co nejlepšímu využití regionálního, sousedského a přeshraničního potenciálu. Rok 2014 ukázal jasněji, než by bylo milé, že stabilita středoevropského prostoru není samozřejmostí. Zároveň jde přitom o region, na jehož prosperitě, stabilitě a kooperaci životně závisí nejen česká diplomacie, ale i prosperující Česká republika jako taková. Od roku 1989 nečelila středoevropská diplomacie tak závažným a kritickým výzvám, jako doposud. V roce 2014 se s těmito výzvami Česká republika vyrovnala velice dobře, ovšem další vývoj ukazuje, že bude zapotřebí stále více kreativity, umírněnosti a odhodlání, aby se obdobně dobře vyrovnala i s výzvami budoucími.

Poznámky

- ¹ Kořan, Michal (2013): Visegrádská spolupráce, Polsko, Slovensko a Rakousko v české zahraniční politice. In: Kořan, Michal a kol: *Česká zahraniční politika v roce 2013. Analýza ÚMV*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů, s. 116.
- ² PS PČR: Zápis ze 13. schůze Zahraničního výboru konané 12. listopadu 2014. On-line: www.psp.cz/sqw/text/text2.sqw?idd=102972.
- ³ Vláda ČR: *Visegrád nekončí, je naopak silný*. Vlada.cz, 7. 7. 2014. On-line: www.vlada.cz/cz/evropske-zalezitosti/komentar/tomas-prouza-visegrad-nekonci--je-naopak-silny-120578/.
- ⁴ Lucas, Edward (2014): *V4: Grappling with Irrelevance*. CEPI Paper. On-line: www.cepolicy.org/publications/grappling-irrelevance-v4-after-its-split-ukraine.
- ⁵ *V4 Interior Ministers' Joint Statement on Ukraine*, 26. 2. 2014. On-line: www.visegradgroup.eu/documents/official-statements/v4-interior-ministers.
- ⁶ *Joint V4 Foreign Ministers' Letter on Ukraine to Ashton and Füle*, 5. 3. 2014. On-line: www.visegradgroup.eu/documents/official-statements#_2014.
- ⁷ *Long-term vision of the Visegrad countries on Deepening Their Defence Cooperation*. On-line: www.visegradgroup.eu/calendar/2014.
- ⁸ *Budapest Declaration of the Visegrad Group Heads of Government on the New Opening in V4 Defence Cooperation*, 24. 6. 2014. On-line: www.visegradgroup.eu/calendar/2014/budapest-declaration-of.
- ⁹ *Statement of the Ministers of Foreign Affairs of the V4 Countries on the Occasion of the V4+EaP Informal Ministerial Meeting*, 29. 4. 2014. On-line: www.visegradgroup.eu/calendar/2014/statement-of-the.
- ¹⁰ *Visegrad joint declaration on the Western Balkans*. On-line: www.visegradgroup.eu/calendar/2014/visegrad-group-joint.
- ¹¹ *Memorandum of Understanding concerning the Roadmap for Determining the Future Development of the Transport Networks of the Visegrad Group Countries*, 28. 6. 2014. On-line: www.visegradgroup.eu/calendar/2014/memorandum-of.
- ¹² *Meeting of Speakers of the Visegrád Group Parliaments*, 27. 2. 2014. On-line: www.visegradgroup.eu/documents/official-statements#_2014.
- ¹³ *Sobotka pozval polskou vládu na společné jednání do ČR*. ČTK, 5. 3. 2014.

- ¹⁴ *Čeští a polští vojáci budou více spolupracovat.* On-line: www.acr.army.cz/informacni-servis/zpravodajstvi/cesti-a-polsti-vojaci-budou-intenzivneji-spolupracovat-96165/.
- ¹⁵ *Majitel Unipetrolu kvůli nízkým maržím prohloubil ztrátu.* ČTK, 24. 1. 2014.
- ¹⁶ *Polští rolníci kritizují ministra Sawického za smír s Českem.* ČTK, 22. 12. 2014.
- ¹⁷ *ČR a Slovensko proti jakémukoli rozdělení Ukrajiny.* ČTK, 25. 2. 2014.
- ¹⁸ *Vláda ČR: Společné prohlášení zasedání vlády České republiky a Slovenské republiky,* 24. 4. 2014. On-line: www.vlada.cz/cz/media-centrum/tiskove-zpravy/spolecne-prohlaseni-zasedani-vlad-ceske-republiky-a-slovenske-republiky--117953/.
- ¹⁹ *MPO ČR: Jaderná energie je stále nejlevnějším zdrojem, vyplynulo z diskuzí na Evropském jaderném fóru v Bratislavě.* Tisková zpráva MPO. On-line: www.mpo.cz/zprava150263.html.
- ²⁰ *Nový slovenský ministr podpořil garance pro jadernou elektrárnu.* ČTK, 10. 7. 2014.
- ²¹ *Enel zahájil proces prodeje majetku na Slovensku a v Rumunsku.* ČTK, 10. 7. 2014.
- ²² *Slovensko podle Fica možná odkoupí podíl Enelu v elektrárnách.* ČTK, 5. 9. 2014.
- ²³ *Radar ReUnion: Česko a Slovensko společně.* Armádní noviny, 14. 3. 2014. On-line: www.armadinoviny.cz/radar-reunion-cesko-a-slovensko-spolecne.html.
- ²⁴ Kořan, Michal (2013), op. cit., s. 130.
- ²⁵ *MZV ČR: Koncepce zahraniční politiky České republiky,* 2015. On-line: www-mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/analyzy_a_koncepce/koncepce_zahranicni_politiky_crhtml.
- ²⁶ *Česko a Rakousko chtějí nový start vzájemných vztahů.* ČTK, 3. 4. 2014.
- ²⁷ *Rakouský kancléř hrozí Česku právními kroky kvůli úložišti.* ČTK, 4. 11. 2014.
- ²⁸ *Diplomat Drulák: Méně Británie, více Rakouska.* Echo, 22. 6. 2014. On-line: echo24.cz/a/wmz4H/diplomat-drulak-mene-britanie-vice-rakouska.
- ²⁹ *Viz např. Drulákova balkánská osa.* Respekt, 3. 7. 2014. On-line: www.respekt.cz/audit-jana-machacka/drulakova-balkanska-osa.
- ³⁰ *Středoevropští prezidenti jsou pro diverzifikaci zdrojů energie.* ČTK, 12. 12. 2014.